

Nederlands geld

Vreemd vlees

In opdracht van

NICOLAAS G. PIERSON
F O U N D A T I O N

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	6
1.1 Achtergrond.....	6
1.2 Doelstelling en vraagstelling	6
1.3 Leeswijzer	7
Hoofdstuk 2 Methode	8
2.1 Focus en selectie van MFI's.....	8
2.2 Selectie projecten.....	10
2.3 Onderzoek van projecten.....	10
2.4 Gehanteerde definities	11
Hoofdstuk 3 Resultaten	12
3.1 Milieu, sociale en dierenwelzijnsbeleid van Atradius DSB, de EBRD en IFC	12
3.2 Nederlands publiek geld in buitenlandse projecten gerelateerd aan dierenwelzijn.....	14
3.3 De milieu, sociale en dierenwelzijnssituatie van de met Nederlands publiek geld ondersteunde buitenlandse projecten gerelateerd aan dierenwelzijn	18
Hoofdstuk 4 Conclusie & Aanbevelingen	26

Samenvatting

Dit rapport toont aan dat er mede met Nederlands publiek geld, via multilaterale financiële instellingen en het Nederlandse export krediet agentschap, projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland mogelijk worden gemaakt. Specifiek is er gekeken naar de EBRD, de IFC en Atradius DSB. Elk van deze drie financiële instellingen hebben in de afgelopen tien jaar de vlees- en zuivelindustrie ondersteund. In totaal heeft Atradius DSB 67 projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland verzekerd, voor een totaalwaarde van €294,5 miljoen. De EBRD heeft aan 11 projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland leningen verstrekt met een totaalwaarde van €218 miljoen. IFC verstrekte aan 30 projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland leningen met een totaalwaarde van \$845 miljoen, dus voor ongeveer €665 miljoen euro.

Ondanks dat er veel geld vanuit deze financiële instellingen naar projecten gerelateerd aan dierenwelzijn gaat, hebben geen van deze instellingen beleid op het gebied van dierenwelzijn. Ook blijkt dat er projecten worden ondersteund die in Nederland niet worden geaccepteerd. Een pluimveebedrijf in de Oekraïne, Myronivsky Hliboproduct, heeft leningen van de EBRD en de IFC en exportkredietverzekeringen van Atradius DSB ontvangen. Atradius DSB heeft zelfs nadat Nederland een motie heeft aangenomen dat Nederland op geen enkele wijze mag bijdragen aan dit soort bedrijven nog exportkredietverzekeringen aan Myronivsky Hliboproduct verstrekt. Mede dankzij deze steun kan dit bedrijf uitgroeien tot het grootste pluimveebedrijf van Europa. Momenteel bouwt het bedrijf met de steun van Atradius DSB, de EBRD en de IFC een nieuwe locatie, waar vanaf 2018 17,8 miljoen kippen gehouden gaan worden. Alleen deze nieuwe te bouwen locatie produceert daarmee vanaf 2018 24.288 NGE aan pluimvee, terwijl er in Nederland nu een voorstel ligt een maximum van 300 NGE in te stellen. Met deze nieuwe locatie krijgt het bedrijf een monopolistische grootte op de Oekraïense markt. Ook hebben de inwoners van het naastliggende dorp flinke overlast van dit bedrijf. Opvallend aan deze case is dat er in zijn geheel niet wordt gekeken naar het cumulatieve effect dat ontstaat aangezien alle drie de financiële instellingen dit project ondersteunen. Het is mogelijk dat Myronivsky Hliboproduct daarmee een nog sterkere macht en groter marktaandeel kan opbouwen dan ze al hebben.

Ook blijken er problemen te zijn met de controle of een project verantwoord is voor het milieu en de maatschappij. De EBRD en de IFC voeren voor elk project een milieu en sociale beoordeling uit om te kijken of een project milieu en sociaal verantwoord is en om te bepalen wat voor maatregelen er eventueel genomen moeten worden om het project milieu en sociaal verantwoord uit te voeren. Opvallend is dat Atradius DSB enkel een milieu en sociale beoordeling uitvoert bij projecten van boven de €10 miljoen. Echter, de door de financiële instellingen uitgevoerde milieu en sociale beoordeling blijkt in de praktijk niet altijd correct te worden uitgevoerd. Meerdere projecten zijn door de verschillende financiële instellingen onterecht in een te positieve categorie ingedeeld, wat als gevolg heeft dat er minder strikte milieu en sociale maatregelen uitgevoerd hoeven te worden. Dit heeft daarmee een negatieve impact hebben op mens en milieu. Naar de impact van de projecten op dieren wordt vaak zelfs helemaal niet gekeken.

Ten slotte is geconcludeerd dat Nederland een andere standaard blijkt te hanteren voor projecten in het buitenland dan in eigen land. Mede met Nederlands publiek geld worden projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland mogelijk gemaakt die in Nederland niet gewenst zijn.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Er is in ons land veel aandacht voor Nederlandse betrokkenheid bij projecten op het gebied van grootschalige veeteelt in het buitenland. In januari 2012 heeft Wakker Dier een rapport gepubliceerd over 'de megastal als exportproduct'¹. In dit rapport werd betoogd dat met Nederlands ontwikkelingsgeld megastallen in onder andere Bosnië en Roemenië werden gefinancierd. Naar aanleiding hiervan heeft de Tweede Kamer een motie van de Partij voor de Dieren aangenomen dat Nederland op geen enkele wijze meer een bijdrage mag leveren aan de financiering van megastallen in het buitenland². Megastallen worden hier gedefinieerd als stallen groter dan 300 Nederlandse Grootte Eenheid (NGE)³. Er is sprake van 300 NGE wanneer er op één locatie 7.500 vleesvarkens, 1.200 zeugen, 220.000 vleeskuikens, 120.000 leghennen, 2.500 vleeskalveren of 250 melkkoeien gehouden worden³.

In juni stelde demissionair staatssecretaris Bleker van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie voor om wettelijk een bovengrens te stellen aan het aantal dieren dat per locatie in Nederland mag worden gehouden⁴. In zijn voorstel hanteert hij als bovengrens een maximum van onder andere 500 melkkoeien, 10.000 vleesvarkens en 240.000 vleeskuikens⁴. Deze grens is voorgesteld aangezien er volgens Bleker in Nederland geen ruimte is voor extreme industrialisatie van de veehouderij⁴.

Wakker Dier heeft in haar rapport over de megastal de betrokkenheid van Nederland via verschillende routes besproken, o.a. via overheidssubsidies, financieringsprogramma's en handelsmissies. Het rapport toont aan dat de Nederlandse overheid via de verschillende routes de bouw van megastallen in het buitenland subsidieert. Het rapport van Wakker Dier laat echter de route via multilaterale financiële instellingen (MFI's) en het export krediet agentschap (EKA) Atradius DSB buiten beschouwing. Via deze route wordt ook Nederlands publiek geld ingezet ter ondersteuning van projecten gerelateerd aan dierenwelzijn. En daarmee wordt mogelijk ook publiek geld gebruikt voor het ondersteunen van megastallen in het buitenland.

1.2 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van dit rapport is om inzichtelijk te maken of, en hoe, multilaterale financiële instellingen en het export krediet agentschap Nederlands publiek geld gebruiken voor projecten die zijn gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland.

Dit onderzoek is gestoeld op enkele hypothesen. Ten eerste wordt er verwacht dat er met Nederlands publiek geld via MFI's en het EKA buitenlandse projecten gerelateerd aan dierenwelzijn worden ondersteund. Een tweede hypothese is dat de Nederlandse regels en richtlijnen op het gebied van dierenwelzijn, maar ook breder op het gebied van milieuvervuiling en sociaal welzijn, niet worden toegepast op deze projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland.

---

¹ Wakker Dier (januari 2012) *De megastal als exportproduct*

² Partij voor de Dieren (14 maart 2012) *Kamer: verbod op financiering megastallen in het buitenland*.

³ Gies, E., van Os, J., Hermans, T., Olde Loohuis, R. (november 2007) *Megastallen in beeld*, Alterra-rapport 1581, Alterra WUR.

⁴ Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (5 juni 2012) *Kamerbrief over schaalgrootte veehouderij*

Dit heeft geleid tot de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre wordt Nederlands publiek geld gebruikt om projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland te ondersteunen via multilaterale financiële instellingen en het Nederlandse export krediet agentschap Atradius DSB, en in hoeverre zijn deze projecten verantwoord in het licht van milieu, sociaal-maatschappelijke effecten en dierenwelzijn?

Deze centrale vraag bestaat uit de volgende deelvragen:

1. Wat is het milieu, sociale en dierenwelzijnsbeleid van multilaterale financiële instellingen en het export krediet agentschap en is dit consistent met het Nederlands beleid op dit gebied?
2. Hoeveel geld wordt er via multilaterale financiële instellingen en het export krediet agentschap beschikbaar gesteld om projecten gerelateerd aan dierenwelzijn te ondersteunen en hoe is de verdeling over landen en projecten?
3. In hoeverre zijn de met Nederlands publiek geld mogelijk gemaakte projecten in het buitenland welke gerelateerd zijn aan dierenwelzijn, verantwoord in het licht van milieu, sociaal-maatschappelijke effecten en dierenwelzijn?

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de onderzoeksmethodes van dit onderzoek behandeld. Hoofdstuk 3 behandelt de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 4 volgen de conclusies en aanbevelingen vanuit dit onderzoek.

Hoofdstuk 2 Methode

Dit onderzoek pretendeert niet een compleet overzicht te geven van alle financiële instellingen en hun ondersteuning van buitenlandse projecten gerelateerd aan dierenwelzijn. Het doel van dit onderzoek is inzicht te geven van wat er zich zoal afspeelt op dit gebied. Daarom zijn niet alle MFI's onderzocht, maar zijn er een aantal geselecteerd voor diepgaander onderzoek. Dit wordt beschreven in sectie 2.1. Vervolgens is bepaald welke projecten zij hebben ondersteund die zijn gerelateerd aan dierenwelzijn en welke voor een verdere analyse in aanmerking komen (zie sectie 2.2). Sectie 2.3 beschrijft de procedure voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. In sectie 2.4 worden de definities van enkele voor dit onderzoek belangrijke begrippen uitgewerkt.

2.1 Focus en selectie van MFI's

De focus in dit onderzoek ligt op projecten in de gehele keten van de veeteeltindustrie en/of zuivelindustrie, maar ook de bontfokkerij en dierproeven. Door naar de gehele keten te kijken, zullen er projecten bij zijn die direct het dierenwelzijn aangaan (stallen en slachthuizen), maar ook projecten die indirect het dierenwelzijn aangaan (vleesverwerking of zuivelproductie). Hiervoor is gekozen omdat het niet na te gaan is of steun voor de vleesverwerking of zuivelproductie ook wordt gebruikt voor stallen. Een voorbeeld hiervan zal worden besproken in sectie 3.3, waarbij een lening van de EBRD voor het Poolse vleesverwerkingsbedrijf Animex S.A. niet alleen werd gebruikt voor de vleesverwerking, maar ook voor nieuwbouw van varkensstallen.

De geografische focus van dit onderzoek ligt op Oost-Europese landen. Hiervoor is gekozen aangezien er uit het rapport van Wakker Dier naar voren kwam dat er meerdere projecten in Oost-Europa zijn ondersteund met Nederlandse constructies. Ook zijn er in Oost-Europa meerdere grootschalige veeteeltbedrijven gevestigd.

Op basis van deze focus zijn enkele MFI's afgevalen, zoals de African Development Bank en Asian Development Bank. Vervolgens zijn er drie financiële instellingen geselecteerd op basis van bestaande ervaring en een snelle scan van de projectenlijst van de financiële instellingen. Dit zijn het Nederlandse export krediet agentschap Atradius DSB, de European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) en een tak van de Wereldbank: de International Finance Corporation (IFC). Deze financiële instellingen worden in de volgende drie kaders verder besproken.

Atradius Dutch State Business

Atradius DSB is het Nederlandse export krediet agentschap, welke namens en voor rekening van de Nederlandse staat exportkredietverzekeringen (EKV) verstrekt. Nederlandse exporteurs of Nederlandse internationaal opererende bedrijven kunnen hun transacties verzekeren met een EKV om zich te beschermen tegen het risico dat de buitenlandse afnemer niet betaalt⁵. Als een buitenlands bedrijf niet direct voor het product van de exporteur of aannemer kan betalen, regelt de exporteur of aannemer een krediet bij een bank. Om bepaalde risico's van de exporttransactie af te dekken kan een bedrijf een EKV bij de Nederlandse Staat afsluiten⁵. Wanneer de exporteur of aannemer vervolgens schade oploopt omdat bijvoorbeeld de betaling van het buitenlandse bedrijf stopt, dan vergoedt de Nederlandse Staat de schade aan de bank of exporteur en haalt

⁵ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/internationaal-ondernemen/exportkredietverzekering>

de Nederlandse Staat vervolgens verhaal bij de afnemer die niet heeft betaald⁵. Deze EKV is volgens Atradius DSB bedoeld voor transacties die exporteurs of aannemers niet in de particuliere kredietverzekeringsmarkt kunnen onderbrengen door hun langlopende risicoperiode, hun grote omvang of omdat het gaat om transacties op opkomende markten en ontwikkelingslanden⁶. Het voornaamste doel van deze exportkredietverzekeringen is volgens de Rijksoverheid om de handel te stimuleren, maar ook om de concurrentiepositie van Nederlandse exporteurs te waarborgen, om de internationale reputatie van Nederland als exporteur te verstevigen, als stabiliserende werking op de Nederlandse export, om Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen ('MVO') te stimuleren en om een duurzaam leenbeleid te voeren om daarmee te voorkomen dat landen in een onhoudbare schuldenpositie belanden⁵.

De European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)

De EBRD is opgericht in 1991⁷. Het doel van de EBRD is om landen de overgang te laten maken naar goed functionerende markteconomieën en daarmee de levensstandaard van mensen te verbeteren⁸. De EBRD noemt zichzelf een transitie bank, en zegt dit omdat voor de overgang van een economie naar een markteconomie vele structurele verandering nodig zijn en de bank hierbij zegt te assisteren⁹. De EBRD heeft een politiek mandaat, wat betekent dat de EBRD alleen die landen assisteert die voldoen aan het principes van een meerpartijendemocratie en pluralisme⁹. Daarnaast is de bescherming van het milieu een essentieel onderdeel van het mandaat van de EBRD en zegt de EBRD zich in te zetten om duurzame ontwikkeling in al haar activiteiten te bevorderen⁹. De EBRD investeert in 29 landen van Midden-Europa, de westelijke Balkan tot Centraal-Azië en breidt momenteel uit naar het Zuidelijk en Oostelijk Middellandse-Zeegebied¹⁰. De EBRD wordt bestuurd door 63 lidstaten, waaronder Nederland, en twee intergouvernementele instellingen, namelijk de Europese Unie en de Europese Investeringsbank (EIB)¹¹. Het doel van de leningen die de EBRD afgeeft is volgens de EBRD de verdere ontwikkeling naar gezonde markteconomieën, het nemen van risico's om privé investeerders te ondersteunen, het volgen van de beginselen van gezond bankbeleid en het versterken van duurzaamheid¹⁰.

De International Finance Corporation (IFC)

De IFC is een lid van de Wereldbank Groep en de grootste wereldwijde ontwikkelingsinstelling, die zich uitsluitend richt op de particuliere sector in ontwikkelingslanden¹². De IFC is opgericht in 1956 en is in handen van 184 lidstaten, waaronder Nederland¹². IFC geeft aan actief te zijn in meer dan honderd ontwikkelingslanden met als doel bedrijven en financiële instellingen in opkomende landen te helpen banen te creëren, belastinginkomsten te genereren, de milieuprestaties te verbeteren en de lokale gemeenschappen te helpen¹². De visie achter de activiteiten van de IFC is volgens de IFC de mogelijkheid te creëren dat mensen uit armoede kunnen ontsnappen en hun levensomstandigheden kunnen verbeteren¹³. IFC zegt hiervoor te investeren in

⁶ Atradius DSB (2011) *Jaaroverzicht 2010, Atradius Dutch State Business*

⁷ <http://www.ebrd.com/pages/about.shtml>

⁸ <http://www.ebrd.com/pages/about/what/mission/transition.shtml>

⁹ <http://www.ebrd.com/pages/about/history.shtml>

¹⁰ EBRD (2012) *About the EBRD*, factsheet, maart 2012

¹¹ <http://www.ebrd.com/pages/about/what/funding.shtml>

¹² http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/about+ifc

¹³

http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/CORP_EXT_Content/IFC_External_Corporate_Site/About+IFC/Vision/#

projecten met als doel het mobiliseren van andere bronnen van financiering voor de ontwikkeling van de private sector, het bevorderen van een open en competitieve markt in ontwikkelingslanden, het ondersteunen van bedrijven en het helpen genereren van productieve banen en het leveren van essentiële diensten aan de armen en kwetsbaren¹³.

Verschillen tussen de financiële instellingen

Er is een belangrijk verschil tussen de ondersteuning die door Atradius DSB en de EBRD en IFC wordt verleend. Atradius DSB biedt projecten die leningen ontvangen van private banken een verzekering van de Nederlandse Staat. Het gaat daarom niet om een rechtstreekse geldoverdracht, maar om verzekeringen waarvan gebruik gemaakt kan worden als de projecteigenaar in de financiële problemen terechtkomt en het geld niet terug kan betalen. De EBRD en IFC verstrekken zelf leningen. Deze leningen zijn onder andere mogelijk gemaakt met Nederlands publiek geld, aangezien Nederland een van de aandeelhouders van deze financiële instellingen is. Hierdoor is echter niet het gehele door de EBRD of IFC uitgeleende bedrag is afkomstig van Nederlands publiek geld.

2.2 Selectie projecten

Vervolgens zijn de projecten op het gebied van dierenwelzijn geselecteerd via de door de instellingen verstrekte projectenlijsten. Hiervoor is in de projectenlijsten gekeken binnen de sector 'agribusiness' van de EBRD, de 'agriculture and forestry' van de IFC en de Exportkredietverzekeringen (EKV) van Atradius DSB. Deze projectenlijsten zijn online beschikbaar of, in het geval van Atradius DSB, op te vragen.

Van de projecten gerelateerd aan dierenwelzijn is per financiële instelling een projectenlijst gemaakt die alle projecten op dat gebied bevat van de afgelopen tien jaar. Aan de hand hiervan is gekeken in hoeverre de financiële instelling de projecten heeft ondersteund.

Eén veeteeltbedrijf viel in het bijzonder op, aangezien dit bedrijf van alledrie de financiële instellingen ondersteuning heeft ontvangen. Naar dit bedrijf (Myronivsky Hliboproduct) is vervolgens een casestudy uitgevoerd. Daarnaast is er nog een veeteeltbedrijf als case gekozen die in het verleden veel aandacht heeft gekregen in de media (Animex S.A.).

2.3 Onderzoek van projecten

De officiële positie van de geselecteerde financiële instellingen is bestudeerd via de informatie op de website, jaarverslagen en andere documenten van de financiële instellingen. Vervolgens is het milieu, sociale en dierenwelzijnsbeleid van deze financiële instellingen bestudeert. Ook is er bij de financiële instellingen navraag gedaan wat voor beleidsregels ze precies gebruiken op het gebied van dierenwelzijn. Hiermee kan de eerste onderzoeksvraag worden beantwoord.

Met behulp van de opgestelde projectenlijsten van de drie financiële instellingen met projecten gerelateerd aan dierenwelzijn kan de tweede onderzoeksvraag worden beantwoord.

Voor het beantwoorden van de derde onderzoeksvraag zijn twee projecten nader bestudeerd. Voor de eerste case, Myronivsky Hliboproduct, is er door een lokale groep een casestudy uitgevoerd. Tevens zijn er aan Atradius DSB enkele vragen gesteld over deze case. Voor de tweede case, Animex S.A., is gebruik gemaakt van beschikbaar materiaal uit eerder onderzoek en publicaties.

2.4 Gehanteerde definities

Enkele begrippen die in dit rapport al meerdere keren gebruikt zijn, verdienen uitleg. Allereerst is een veel gebruikt begrip in dit onderzoek dierenwelzijn. Dierenwelzijn wordt op meerdere manieren gedefinieerd. Het heeft betrekking op het leven dat dieren hebben en gaat zowel om het lichamelijke evenals om het geestelijke welzijn van dieren. Hoewel er niet één enkele definitie is voor dierenwelzijn, zijn er wel vijf criteria ontwikkeld die op Nederlands en Europees niveau worden aangehouden. Deze vijf criteria, of ook wel 'vijf vrijheden' genoemd, zijn¹⁴:

- Dieren zijn gevrijwaard van honger, dorst of onjuiste voeding;
- Dieren zijn gevrijwaard van thermaal en fysiek ongerief;
- Dieren zijn gevrijwaard van pijn, verwonding of ziekten;
- Dieren zijn gevrijwaard van angst en chronische stress;
- Dieren zijn vrij om een natuurlijk soorteigen gedragspatroon te kunnen hebben.

Volgens het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2007) betreft dierenwelzijn daarmee *'de kwaliteit van het leven van het dier, waarbij de houder de 'vijf vrijheden' respecteert en daarmee de grenzen van het adaptatievermogen van het dier niet overschrijdt'*¹⁴.

Een andere term die al eerder is gevallen in dit rapport is multilaterale financiële instellingen (MFI's). Dit zijn financiële instellingen die bestuurd worden door verschillende lidstaten. Ze worden ook wel ontwikkelingsbanken genoemd. MFI's zijn betrokken bij de financiering in zowel ontwikkelingslanden als overgangslanden¹⁵. Voorbeelden hiervan zijn de IFC, een onderdeel van de Wereldbank, en de EBRD.

---

¹⁴ Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2007) *Nota Dierenwelzijn*, Den Haag.

¹⁵ Both ENDS (2001) *Multilateral Financial Institutions*, Information Pack 11.

Hoofdstuk 3 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. Allereerst zal er in sectie 3.1 worden ingegaan op het milieu, sociale en dierenwelzijnsbeleid van de in dit onderzoek bekeken financiële instellingen. In sectie 3.2 wordt een overzicht gegeven in hoeverre Nederlands publiek geld buitenlandse projecten gerelateerd aan dierenwelzijn ondersteunt. In sectie 3.3 wordt uitgewerkt wat de milieu en sociale situatie is van de met Nederlands publiek geld ondersteunde cases.

3.1 Milieu, sociale en dierenwelzijnsbeleid van Atradius DSB, de EBRD en IFC

Alle in dit onderzoek bekeken financiële instellingen (Atradius DSB, EBRD en IFC) hebben milieu en sociaal beleid^{16, 17, 18, 19}. Het beleid van de drie financiële instellingen correspondeert grotendeels met elkaar. In het milieu en sociale beleid wordt aandacht besteed aan sociale en ecologische duurzaamheid en de rechten van werknemers en getroffen gemeenschappen. In het milieu en sociale beleid van Atradius DSB, EBRD en IFC wordt echter niet expliciet aandacht besteed aan dierenwelzijn.

Wel heeft de IFC een 'Good Practice Note' over dierenwelzijn opgesteld²⁰. Het doel hiervan is bewustzijn te creëren bij de klanten van IFC over hoe bepaalde dierenwelzijnsprincipes en -methodes de bedrijfsprestaties kunnen verbeteren en concurrentievoordeel kunnen creëren²⁰. In deze Good Practice Note verwijst IFC naar de 'vijf vrijheden' voor dieren²⁰. Echter, aangezien deze Good Practice Note enkel is opgesteld ter inspiratie, hoeven de genoemde methoden niet te worden toegepast door de bedrijven. Dit is daarom geen volwaardig dierenwelzijnsbeleid.

Dierenwelzijn is ook geen grondslag van uitsluiting. De uitsluitingslijst van de IFC en van de EBRD met activiteiten die niet gefinancierd mogen worden bevat wel onder andere activiteiten op het gebied van handel met wapens of tabak en productie van radioactief materiaal of asbestvezels^{21, 22}. Dierenwelzijn is hier dus geen onderdeel van. Atradius DSB werkt niet met een uitsluitingslijst van activiteiten.

Hieruit blijkt dat dierenwelzijn geen specifiek onderdeel is van het milieu en sociale beleid van de drie financiële instellingen. Desgevraagd zeggen de financiële instellingen wel Europese standaarden toe te passen op het gebied van dierenwelzijn. De Europese Unie heeft richtlijnen opgesteld voor de bescherming van dieren welke gehouden of gefokt worden voor voedsel, wol, huid of pels²³. In deze door de EU opgestelde richtlijnen wordt aangegeven dat "dieren een onderkomen alsmede voedsel, water en zorg krijgen die passen bij hun fysiologische en ethologische behoeften en in overeenstemming zijn met de

---

¹⁶ Atradius (2012) *Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)*, brochure 44.103.03.E

¹⁷ Atradius (2009) *Milieu- en sociale beoordeling Atradius DSM, procesbeschrijving 2009*

¹⁸ EBRD (2008) *Environmental and Social Policy*

¹⁹ IFC (2012) *IFC Performance Standards on Environmental and Social Sustainability*

²⁰ IFC (2006) *Animal Welfare in Livestock Operations*, Good Practice Note, nummer 6

²¹

http://www1.ifc.org/wps/wcm/connect/Topics_Ext_Content/IFC_External_Corporate_Site/IFC+Sustainability/Sustainability+Framework/IFC+Exclusion+List/

²²

http://www.ebrd.com/downloads/about/sustainability/Environmental_and_Social_Exclusion_and_Referral_Lists_15092008.pdf

²³ http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/farm/legislation_en.htm

ervaringsfeiten en de wetenschappelijke kennis²⁴. Daarnaast zijn er minimumstandaarden voor kalveren, varkens, legkippen, vleeskippen en enkele richtlijnen voor de slacht en transport²⁵. Voor melkkoeien bestaat er momenteel geen specifieke Europese regelgeving²⁶.

Categorisering van de projecten

Naast de inhoud van het milieu en sociale beleid is er ook gekeken naar de wijze waarop dit beleid wordt toegepast. De EBRD en de IFC voeren voor elke aanvraag een milieu en sociale beoordeling uit^{18, 19}. Atradius DSB voert enkel bij aanvragen boven de €10 miljoen of aanvragen in gevoelige sectoren of gebieden een milieu en sociale beoordeling uit²⁷.

Wanneer een milieu en sociale beoordeling wordt uitgevoerd door de EBRD, de IFC of Atradius DSB, worden de projecten volgens een classificatiesysteem ingedeeld in A, B of C categorieën. Hierbij is er bij categorie A sprake van potentieel grote nadelige milieu en sociale gevolgen. In dat geval moet er een milieueffectrapportage en –actieplan aangeleverd worden waarmee de potentieel negatieve gevolgen voldoende beperkt, voorkomen of gecompenseerd worden. Ook is publieke participatie hier een onderdeel van. Categorie B geldt als er sprake is van substantiële nadelige milieu en sociale gevolgen waarbij ten minste een beargumenteerde milieuverklaring aangeleverd moet worden waaruit blijkt hoe de potentieel negatieve gevolgen voldoende beperkt, voorkomen of gecompenseerd worden. Bij categorie C zijn er weinig of geen nadelige milieu en sociale gevolgen en hoeft er geen uitgebreide milieueffectrapportage of milieuverklaring aangeleverd te worden.

Uit dit onderzoek blijkt dat Atradius DSB exportkredietverzekeringen en de EBRD en de IFC leningen hebben verstrekt voor projecten gerelateerd aan dierenwelzijn. Meer informatie over deze projecten volgt in sectie 3.2. Hier wordt eerst verder ingegaan op de categorisering van deze projecten. Figuur 1 laat zien dat er geen milieu en sociale beoordeling is uitgevoerd voor het grootste deel van het door Atradius DSB toegezegde bedrag voor projecten gerelateerd aan dierenwelzijn (57%). Dit komt doordat Atradius DSB enkel een milieu en sociale beoordeling uitvoert bij projecten boven de €10 miljoen. Wat betreft de 15 projecten die wel door Atradius DSB in een milieu en sociale categorie ingedeeld zijn, valt een groot deel van het door Atradius DSB verzekerde bedrag binnen de A categorie (21% van de kosten). Hier moet wel worden opgemerkt dat negen verzekerde projecten binnen de A categorie zijn ingedeeld, maar deze negen projecten allemaal betrekking hebben op één groot project van één Oekraïens bedrijf. Het gaat hier dus om verschillende deelprojecten van één groot project. Voor dit project met negen deelprojecten is enkel één milieu en sociale beoordeling uitgevoerd. Verder is één project is beoordeeld als een B categorie-project. Vijf projecten vallen binnen de C categorie.

Voor de EBRD geldt dat acht van de elf projecten zijn ingedeeld in de B categorie naar aanleiding van de milieu en sociale beoordeling. Eén project in Rusland viel in de A categorie, en twee projecten in de C categorie. Opvallend is dat er in persoonlijke communicatie met de EBRD werd gezegd dat zij tegenwoordig een uitbreiding van een veeteeltbedrijf altijd in de A categorie plaatst²⁸, terwijl dat uit

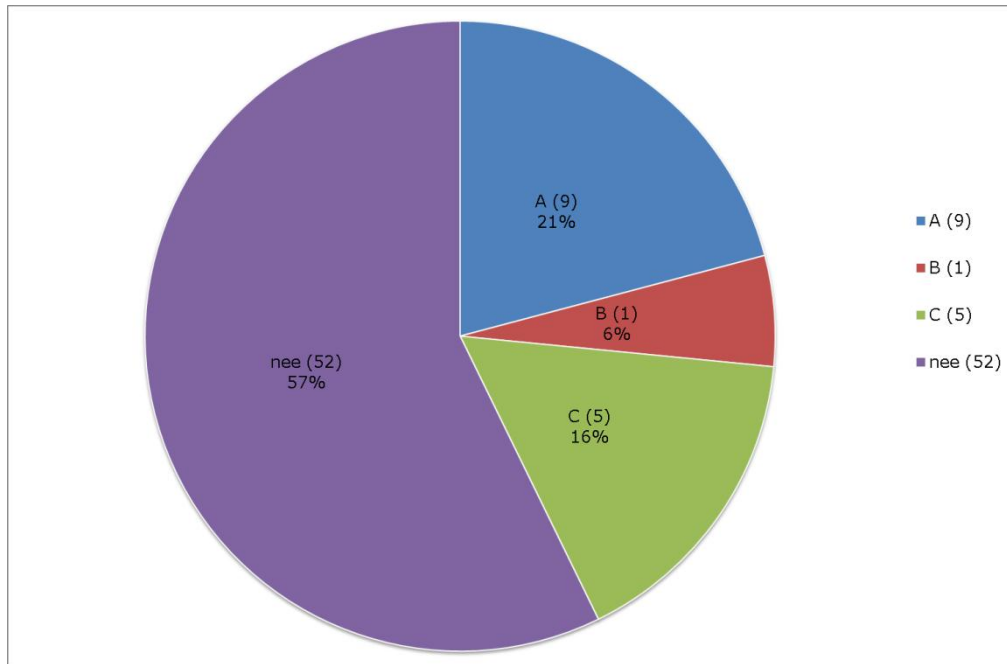
²⁴ Richtlijn 98/58/EG van de Raad, van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren, publicatieblad van de Europese Gemeenschappen.

²⁵ http://ec.europa.eu/food/animal/welfare/references_en.htm

²⁶ <http://eurogroupforanimals.org/files/otherpolicies/downloads/224/facattle.pdf>

²⁷ Atradius (2012) *Exportkredietverzekering namens de Nederlandse overheid*, brochure 44.100.05.N

²⁸ EBRD (2012) Persoonlijke communicatie met een woordvoerder van de EBRD

Figuur 1 Percentuele verdeling van het bedrag aan door Atradius DSB toegezegde exportkredietverzekeringen per Milieu en Sociale Categorie en tussen haakjes het aantal projecten

de gegevens van dit onderzoek niet blijkt. Een Oekraïens bedrijf, Globino, is in 2011 nog in de B categorie ingedeeld en heeft een lening gekregen van €20 miljoen (en tevens \$25 miljoen financiering van IFC), terwijl het doel van de lening is een varkensstal en vleesverwerkingsfabriek te moderniseren en uit te breiden. Ook behoort een project voor intensieve pluimvee- of varkenshouderij met meer dan 40.000 plaatsen voor pluimvee, 2.000 plaatsen voor mestvarkens (van meer dan 30 kg), of 750 plaatsen voor zeugen standaard door de EBRD te worden ingedeeld in de A categorie¹⁸. Echter, in de praktijk blijkt dat dergelijke projecten niet altijd worden ingedeeld in de A categorie.

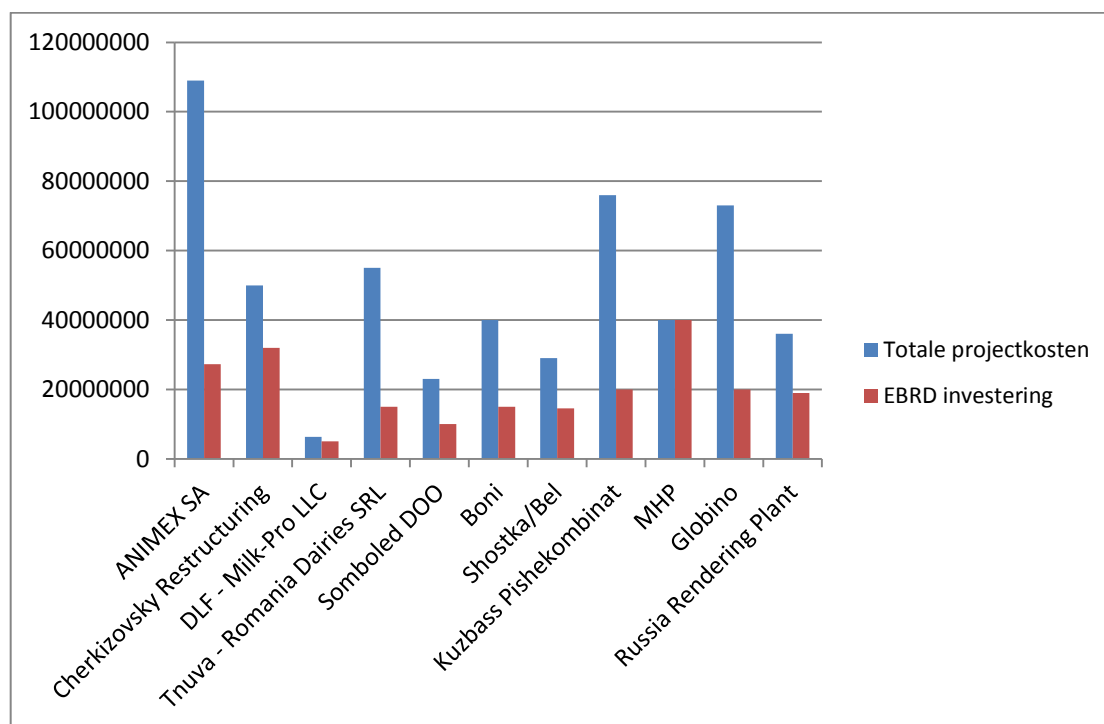
Voor de IFC geldt dat alle dertig ondersteunde projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in de B categorie vallen. Dat alle dertig projecten ingedeeld worden in de B categorie, geeft aan dat de categorisering mogelijk niet erg nauwkeurig wordt uitgevoerd.

Ook blijkt uit dit onderzoek dat de financiële instellingen ondanks vergelijkbaar beleid en classificatiesysteem een project niet altijd in dezelfde milieu en sociale categorie indelen.

3.2 Nederlands publiek geld in buitenlandse projecten gerelateerd aan dierenwelzijn

Zowel Atradius DSB, de EBRD en de IFC hebben de vlees- en zuivelketen de afgelopen tien jaar ondersteund. Atradius DSB heeft de laatste tien jaar in totaal voor 67 projecten gerelateerd aan dierenwelzijn een exportkredietverzekering verstrekt. Het totaalbedrag van de verstrekte EKV's voor projecten gerelateerd aan dierenwelzijn is € 294,5 miljoen. Het grootste deel van de verzekeringen is verstrekt voor het moderniseren van of nieuwbouw van stalrichtingen, slachtlijnen en vleesverwerkingssystemen. Het is belangrijk hierbij te benadrukken dat het bij de geldbedragen voor de EKV's gaat om verzekeringen van de Nederlandse Staat voor leningen die door private banken aan de buitenlandse bedrijven zijn verstrekt. Als een EKV moet worden uitgekeerd, wordt dit gedaan met Nederlands publiek geld.

De EBRD heeft de laatste tien jaar voor in elk geval €218 miljoen aan leningen verstrekt voor 11 projecten die te maken hebben met dierenwelzijn. Figuur 2 laat per project zien hoe de lening in verhouding staat met de totale projectkosten. De relatief gezien kleinste lening van de EBRD in een project was een lening van 25% van de totale projectkosten voor het project van Animex in Polen. Een lening in DLF - Milk-Pro LLC in Azerbeidzjan heeft EBRD voor 79% gefinancierd. Gemiddeld is de inbreng van de EBRD in de totale kosten van een project 43.3%. De EBRD levert daarmee een significante bijdrage aan de projecten. Zonder de steun van de EBRD konden deze projecten mogelijk niet worden uitgevoerd.

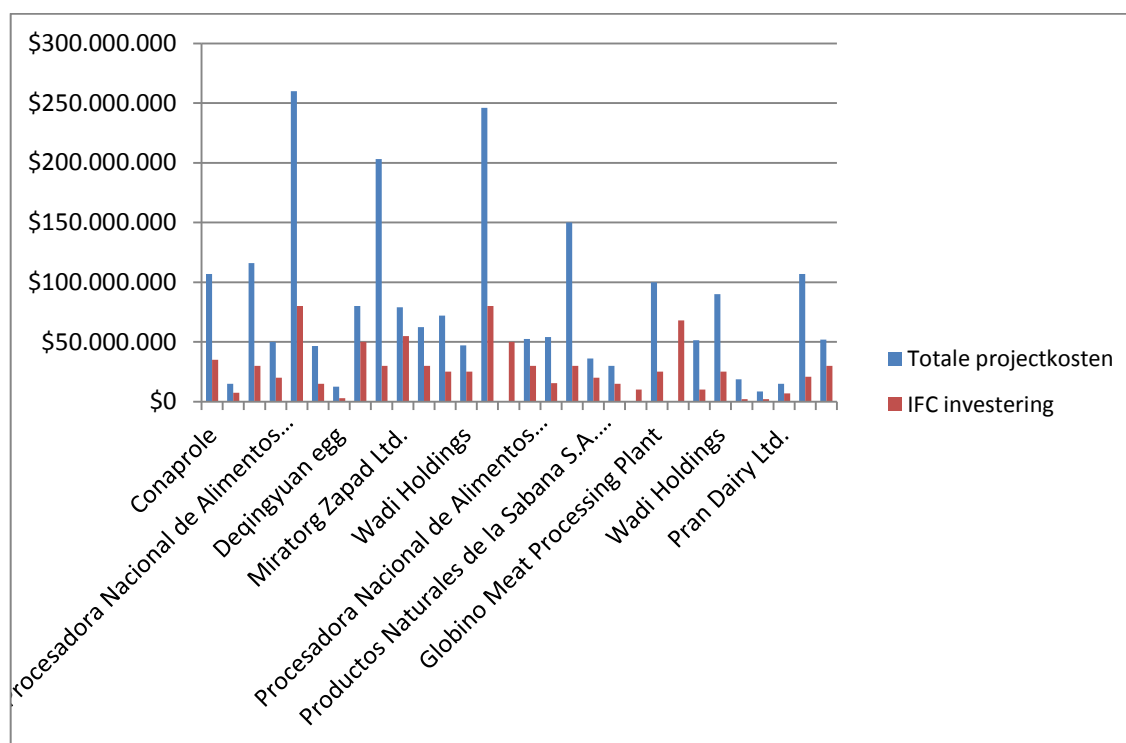
Figuur 2 Totale projectkosten en de lening van EBRD per project in Euro's

Voor de EBRD moet wel opgemerkt worden dat de financiering voor de leningen die zijn afgegeven, afkomstig is van het budget van de financiële instellingen. De financiële instellingen ontvangen hiervoor van alle betrokken lidstaten een financiële bijdrage, waaronder van Nederland. Dit betekent dat de afgegeven leningen gefinancierd worden door de EBRD en een gedeelte van het totaalbedrag mogelijk is gemaakt met Nederlands publiek geld. Een exact overzicht van de grootte van het Nederlands publiek geld in de projecten is helaas niet te geven, omdat hier geen informatie over wordt verstrekt door de financiële instellingen.

De IFC heeft de laatste tien jaar voor net iets meer dan 845 miljoen US Dollar aan leningen verstrekt voor in totaal 30 projecten die te maken hebben met dierenwelzijn. Omgerekend is dit ongeveer 665 miljoen euro. Aangezien de leningen voor de projecten over een tijdslimiet van 10 jaar zijn verstrekt, kan dit vanwege fluctuerende wisselkoersen iets afwijken. Figuur 3 laat per project zien hoe de lening in verhouding staat met de totale projectkosten. De relatief gezien kleinste lening van IFC in een project was een lening van 10% van de totale projectkosten voor het project van Ust-Kamenogorsk Poultry Farm JSC in Kazachstan. Het grootste aandeel in de totale investeringskosten van het project van bijna 70% is voor Miratorg Zapad Ltd. in Rusland. Gemiddeld is het aandeel dat de IFC ondersteunt in de totale kosten van een project 37%. Net als voor de EBRD geldt ook voor de IFC dat de lening die ze verstrekken een significante bijdrage is en dat deze projecten zonder de steun van IFC mogelijk niet

uitgevoerd konden worden. Verder geldt ook voor de IFC hetzelfde als voor de EBRD, dat een gedeelte van de leningen dankzij Nederlands publiek geld mogelijk is gemaakt.

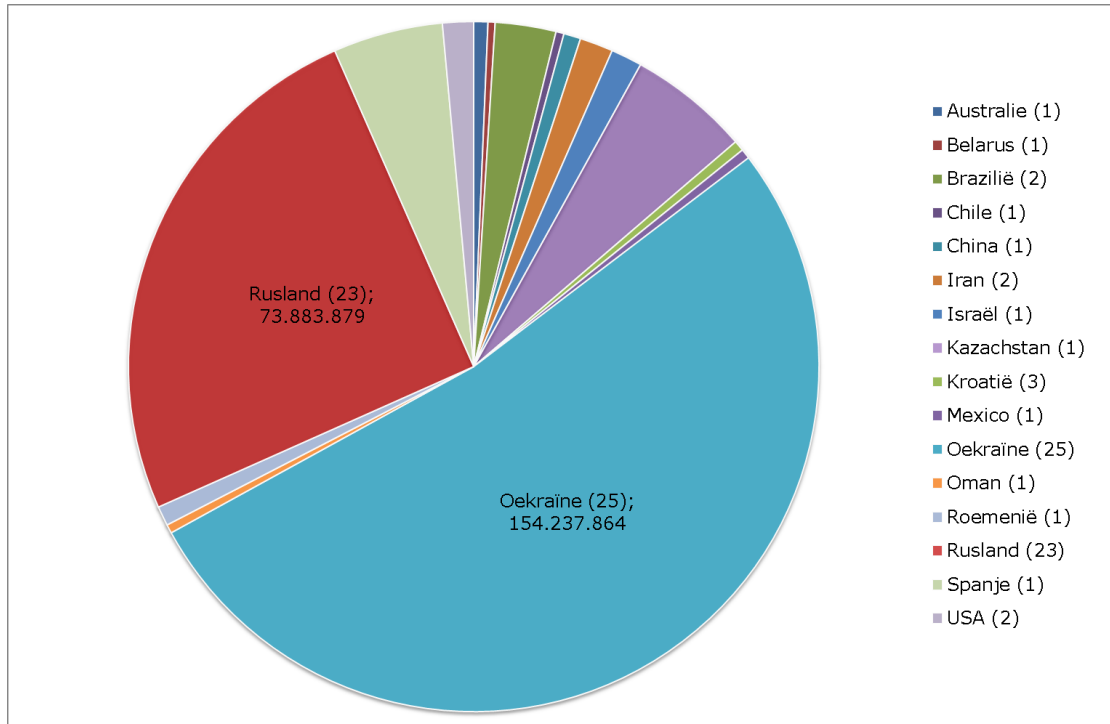
Figuur 3 Totale projectkosten en de lening van IFC per project in dollars

Zowel bij Atradius DSB, de EBRD en de IFC zijn geen projecten aangetroffen op het gebied van bontfokkerij en dierproeven.

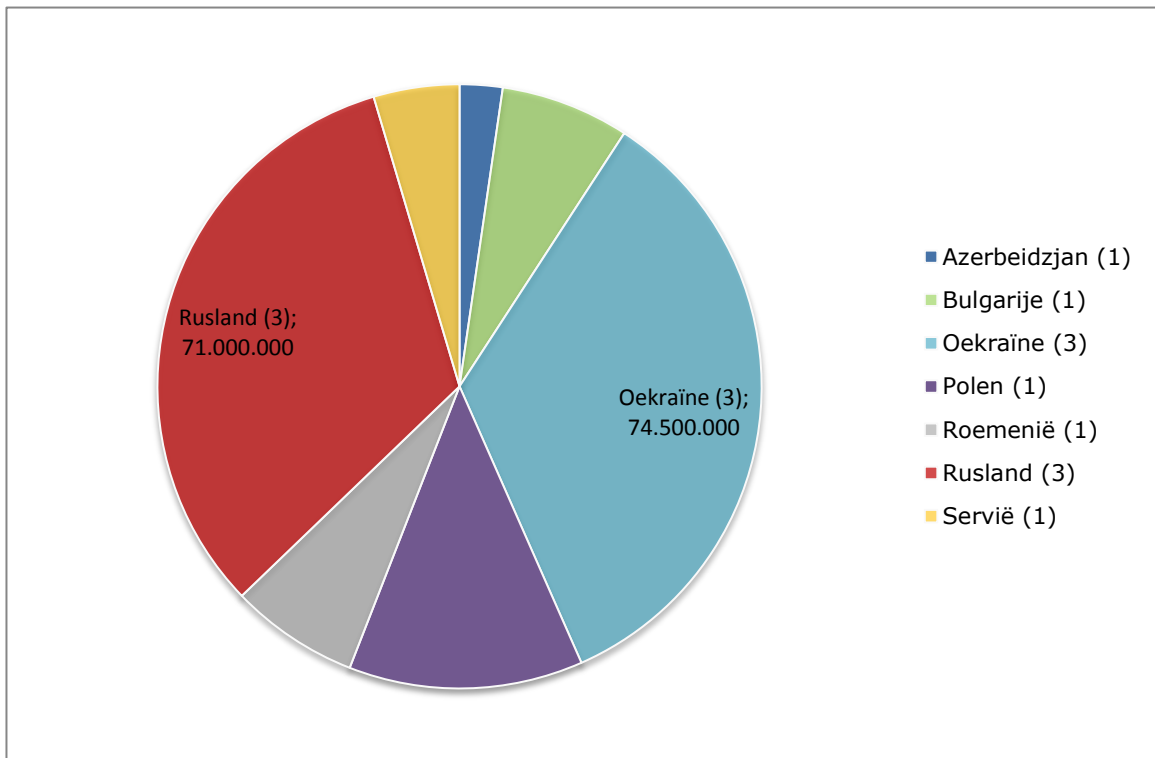
De landen waar de projecten worden uitgevoerd

De figuren 4, 5 en 6 laten percentueel zien met hoeveel geld verschillende landen ondersteund worden via exportkredietverzekeringen van Atradius DSB en leningen van de EBRD en de IFC. De getallen tussen haakjes die achter elk land staan, geven aan hoeveel exportkredietverzekeringen/leningen er zijn verstrekt. Uit de drie figuren blijkt dat het grootste deel van de EKV's en de verstrekte leningen voor projecten gerelateerd aan dierenwelzijn gaat naar de Oekraïne en Rusland. Voor Atradius DSB geldt zelfs dat 52 procent van het totaalbedrag aan uitgereikte exportkredietverzekeringen gaat naar de Oekraïne, waarvan bijna het gehele bedrag naar één Oekraïens bedrijf gaat, namelijk Myronivsky Hliboproduct.

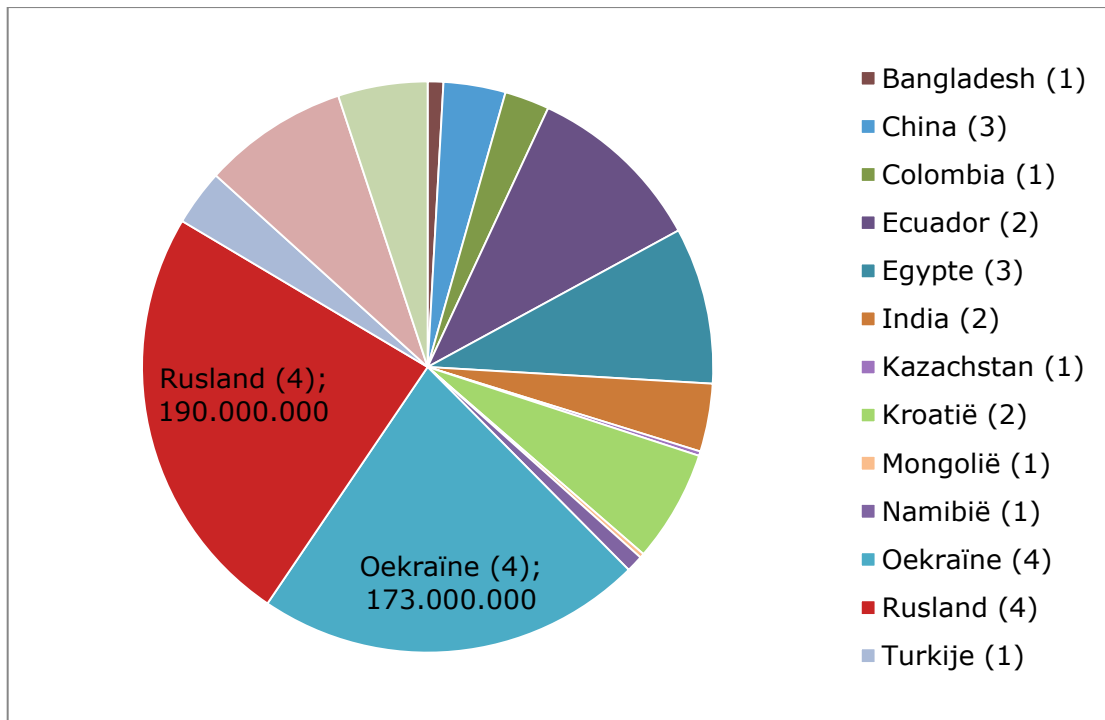
Opmerkelijk is dat uit Figuur 4 blijkt dat niet alleen bedrijven in ontwikkelingslanden gebruik maken van de mogelijkheid om een Nederlands exportkredietverzekering aan te vragen. Atradius DSB heeft ook verzekeringen afgegeven aan projecten in bijvoorbeeld Australië, Spanje en de USA. Uit persoonlijke communicatie met Atradius DSB blijkt dat dit mogelijk is doordat exportkredietverzekeringen volgens Atradius DSB bedoeld zijn voor transacties die niet of nauwelijks op de markt verzekeraar zijn, bijvoorbeeld door hun lange krediettermijnen, hun omvang of omdat het gaat om transacties naar meer risicovolle landen.

Figuur 4 Percentuele verdeling van het bedrag per land aan door Atradius DSB toegezegde exportkredietverzekeringen met tussen haakjes het aantal projecten

Figuur 5 Percentuele verdeling van het bedrag per land aan door de EBRD verstrekte leningen met tussen haakjes het aantal projecten

Figuur 6 Percentuele verdeling van het bedrag per land aan door de IFC verstrekte leningen met tussen haakjes het aantal projecten

3.3 De milieu, sociale en dierenwelzijnssituatie van de met Nederlands publiek geld ondersteunde buitenlandse projecten gerelateerd aan dierenwelzijn

Tientallen projecten gerelateerd aan dierenwelzijn worden dus door Atradius DSB, de EBRD en/of de IFC ondersteund. Naast dierenwelzijn kunnen er bij dit soort projecten ook andere milieu en sociale aspecten van belang zijn. Zo kan er bijvoorbeeld gedacht worden aan afvalproblematiek, emissie uitstoot en/of het opkopen van land van mensen.

Uiteraard verschilt de milieu en sociale situatie per ondersteund bedrijf. Aangezien niet elk bedrijf apart is bestudeerd in dit onderzoek kan er geen overzicht worden gegeven van de milieu en sociale situatie van elk ondersteund bedrijf. Echter, om een beter beeld te krijgen over wat voor projecten dit kan gaan, worden er hierna twee cases uitgewerkt die via een of meerdere van de drie financiële instellingen ondersteuning hebben gekregen met Nederlands publiek geld. Deze cases zijn niet representatief voor alle projecten en alle bedrijven, maar geven een indruk wat voor projecten gefinancierd worden.

Myronivsky Hliboproduct (MHP)

Myronivsky Hliboproduct is een Oekraïens pluimveebedrijf, begonnen in 1998 en uitgegroeid tot één van de grootste agro-industriële Oekraïense bedrijven²⁹. Het is een volledig verticaal geïntegreerd bedrijf dat zelfvoorzienend de gehele pluimvee-productiecirkel uitvoert: van kuiken, via volwassen vogel tot een volledig verwerkt product, met een eigen distributiecentrum en vrachtwagens en een eigen graan- en voer productie voor de dieren³⁰. Ook produceert MHP veevoer, varkens- en rundvlees, ganzenvlees, maar ook fruit²⁹. Zo is er één

²⁹ <http://www.mhp.com.ua/en/node/355/>

³⁰ <http://www.mhp.com.ua/en/>

vestiging waar jaarlijks meer dan 16 duizend koeien en 24 duizend varkens opgroeien³¹.

MHP heeft 19 vestigingen verspreid over de Oekraïne³². Op zes van deze vestigingen worden kippen geproduceerd, op andere locaties graan of overige landbouwproducten³³.

Foto 1 Kippenverwerking in PrJSC Myronivska Poultry Farm, bron: <http://www.mhp.com.ua/en/node/705/>

Voor de voerproductie bezit Myronivsky 280.000 hectare land³⁴. Met een marktaandeel van ongeveer 50% van alle commercieel geproduceerde kip in de Oekraïne is Myronivsky de grootste producent van gevogelte in de Oekraïne²⁹. Per week wordt er meer dan 3,6 miljoen kippen verwerkt en per maand wordt ongeveer 29 duizend ton vlees geproduceerd²⁹. In 2011 heeft MHP 297 miljoen eieren geproduceerd, ongeveer 190 miljoen kippen op laten groeien, 384.000 ton pluimvee geproduceerd, meer dan 1 miljoen ton veevoer geproduceerd en 200.000 ton zonnebloemolie verkocht³⁵. Momenteel exporteert MHP ongeveer 8% van de totale productie naar CIS landen, het Midden Oosten en Centraal Azië³⁶.

Het bedrijf Myronivsky is genoteerd aan de London Stock Exchange. In 2011 heeft MHP financieel goed gepresteerd, met opbrengsten die stegen tot 30% naar 1.229 miljoen US dollar en een netto inkomen dat steeg met 18% tot 259 miljoen US dollar³⁴.

Vanaf 2010 is Myronivsky bezig met de bouw van een nieuw complex, het Vinnytsa complex. Het complex bestaat uit 28 voorzieningen om alle stadia van pluimvee te kunnen produceren: van een broederij om kippen uit te broeden, 12 fokkerijdelen, een slachthuis en tevens een locatie voor voederproductie³⁷. Het Vinnytsa complex zal de grootste kippenstal van Europa worden met een productiecapaciteit van 440.000 ton kippenvlees per jaar³⁸. Wanneer deze voltooid is, zal MHP 75% van alle industrieel geproduceerde kippen in de Oekraïne produceren en de grootste kippenproducent van Europa zijn³⁹.

³¹ <http://www.mhp.com.ua/en/node/704/>

³² <http://www.mhp.com.ua/en/node/387/>

³³ <http://www.mhp.com.ua/en/node/705/>

³⁴ Myronivsky Hliboproduct (2012 VI) *Well positioned for the future, Myronivsky Hliboproduct, Annual Report 2011, Part 2: Report and Accounts.*

³⁵ Myronivsky Hliboproduct (2012) *Well positioned for the future, Myronivsky Hliboproduct, Annual Report 2011, Part 1: Corporate overview 2011.*

³⁶ <http://www.european-times.com/sector/energy-basic-materials/myronivsky-hliboproduct>

³⁷ National Ecological Center of Ukraine, CEE Bankwatch network (2012) *Construction and Operation of Vinnytsa Broiler Poultry Farm: Environmental and social aspects*

³⁸ <http://www.mhp.com.ua/en/node/1082/>

³⁹ Myronivsky Hliboproduct, *Frozen Chicken & Chicken Cuts, Foie Gras & Geese, Brochure.*

Foto 2 Voederproductie en kantoor Vinnytsa complex

Foto 3 Een deel van het bedrijf in aanbouw

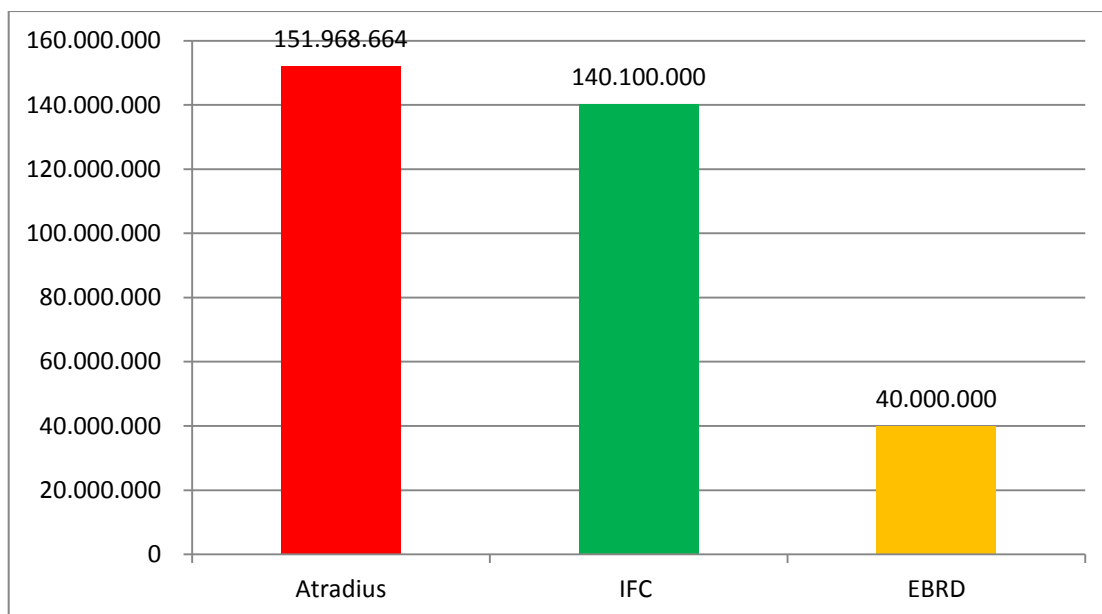
Foto 4 Enkele stallen in één fokkerijonderdeel

Eén fokkerijonderdeel binnen het Vinnytsa complex bestaat uit 38 stallen³⁷. Enkele van de stallen zijn op foto 4 te zien. In één stal worden 39 duizend kippen gehouden, waarmee er op één fokkerijonderdeel bijna 1,5 miljoen kippen zijn³⁷. In totaal zal het Vinnytsa complex twaalf fokkerijonderdelen krijgen³⁷, en daarmee 17,8 miljoen kippen per moment houden. Aangezien 220 duizend vleeskuikens gelijk is aan 300 NGE, is de totale hoeveelheid gehouden pluimvee per moment op de Vinnytsa locatie 24.288 NGE. De jaarlijkse productie van één fokkerijonderdeel komt neer op 9,3 miljoen kippen en op de gehele Vinnytsa locatie met de twaalf fokkerijonderdelen is dit 111,7 miljoen kippen³⁷.

In 2013 zal het eerste deel in gebruik worden genomen en verwacht wordt dat het complex in 2017-2018 geheel operationeel is³⁸. Het complex zal 24 uur per dag, zes dagen per week werkzaam zijn³⁷. Als dit complex geheel functioneert, zal Myronivsky een van de grootste pluimveehouderijen van de wereld zijn³⁸, met een totale productiecapaciteit van 770.000 ton per jaar⁴⁰.

Myronivsky is door de jaren heen door zowel Atradius DSB als de EBRD en IFC ondersteund met Nederlands publiek geld. Figuur 7 laat zien dat via 22 verschillende exportkredietverzekeringen in totaal door Atradius DSB voor €152 miljoen aan exportkredietverzekeringen is verstrekt. Het bedrag dat verzekerd is door Atradius DSB, gaat om leningen die aan MHP verstrekt zijn via voornamelijk de Rabobank en in mindere mate ook door de ING. Ook laat Figuur 7 de grootte van het door de IFC (€140 miljoen) en EBRD (€40 miljoen) aan leningen en equity verstrekte bedrag zien. Het bedrag dat IFC aan MHP leende is hiervoor omgezet van US dollar naar Euro. Het totale bedrag dat MHP heeft ontvangen aan exportkredietverzekeringen en leningen is €332 miljoen.

⁴⁰ Atradius (2011) Grootste Oekraïense pluimveehouder bouwt uitbreiding met forse Nederlandse inbreng, Creditnotes nummer 5/2011.

Figuur 7 Ondersteuning in Euro's per financiële instelling

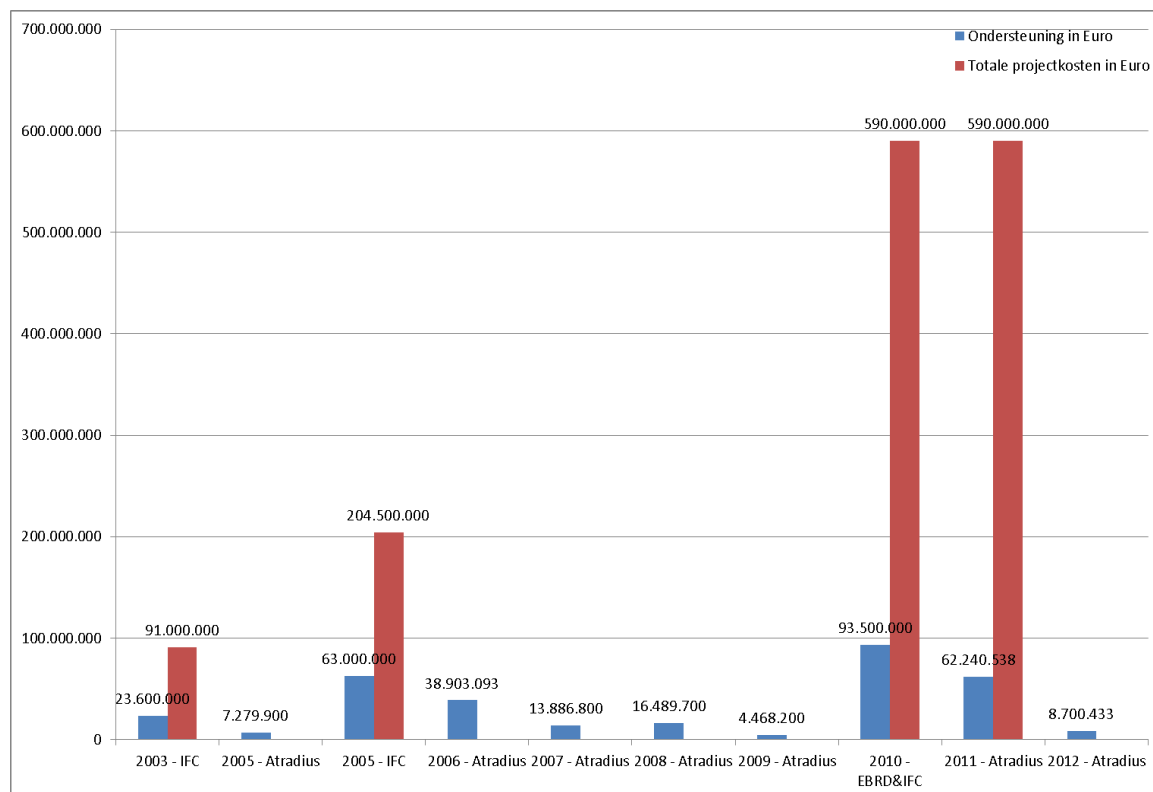
Figuur 8 laat zien in welk jaar Atradius DSB, EBRD en IFC Myronivsky financieel hebben ondersteund. Hierin is te zien dat de IFC in 2003 en 2005 een lening heeft verstrekt aan Myronivsky voor respectievelijk 26% en 31% van de totale projectkosten. Vanaf 2010 heeft Myronivsky van zowel de EBRD als IFC een lening gekregen voor het Vinnytsa project voor ongeveer 16% van de projectkosten van de eerste fase van het project, alsmede verzekeringen van Atradius DSB voor onderdelen van datzelfde project. Opvallend is dat ondanks de motie die in maart 2012 door de Tweede Kamer is aangenomen dat de Nederlandse overheid op geen enkele wijze meer bij mag dragen aan de financiering van megastallen boven 300 NGE in het buitenland, heeft Atradius DSB eind april en begin mei 2012 nog twee exportkredietverzekeringen heeft verstrekt aan dit bedrijf met respectievelijk een waarde van €7,4 miljoen en €1,3 miljoen.

Atradius DSB voerde in 2007 na vijf projecten bij het zesde project voor het eerst een milieu en sociale beoordeling uit, waarin Myronivsky in de C categorie terechtkwam. IFC deelde de projecten van MHP in 2003 en 2005 in de B categorie in. In 2010 heeft Atradius DSB voor het nieuwe Vinnytsa project een uitgebreide milieu en sociale beoordeling uitgevoerd. Hierbij werd Myronivsky ingedeeld in de A categorie, omdat het project plaats bood aan meer dan 40 duizend plaatsen voor kippen en dit volgens internationale richtlijnen in de A categorie valt. De EBRD en IFC deelden de projecten voor MHP in 2010 in de B categorie in, ondanks dat hier ook een relatie was met het Vinnytsa project.

Mede dankzij de ondersteuning van Atradius DSB, de EBRD en de IFC en daarmee met Nederlands publiek geld zijn zo verschillende projecten van Myronivsky Hliboproduct mogelijk gemaakt. De voornaamste projecten welke Atradius DSB verzekerde waren stalinrichtingen, vleesverwerkingsmachines, broedmachines en slachtapparatuur. De lening van de EBRD is bestemd als werkkapitaal voor de uitbereiding van de inkoop van zonnebloempitten en andere grondstoffen voor verwerking en/of gebruik in de productie van pluimveevlees en tevens voor het verbeteren van de energie efficiëntie⁴¹. De projecten die IFC in 2003 en 2005 ondersteunde met een lening waren bestemd voor een uitbreiding van de gehele pluimveeproductielijn. In 2010 ondersteunde IFC Myronivsky met een lening voor

⁴¹ <http://www.ebrd.com/english/pages/project/psd/2010/41132.shtml>

het verkrijgen van werkkapitaal voor de teelt van gewassen en voor het verkrijgen van landrechten, als onderdeel van het Vinnytsa project⁴².

Figuur 8 Ondersteuning in euro's per bank per jaar

Kijkend naar de hoeveelheid ondersteuning die MHP ontvangt van Atradius DSB, de EBRD en de IFC, zou men kunnen verwachten dat dit een betrouwbaar bedrijf is die zich goed aan de milieu en sociale regelgeving houdt. Echter, in juli 2012 is er een onderzoek uitgevoerd door twee lokale organisaties naar het Vinnytsa complex waarin meerdere problemen betreffende de milieueffectrapportage, de bouw en de productie naar boven kwamen³⁷. De uitkomsten van dat onderzoek zullen hieronder besproken worden.

Ten eerste blijkt de uitgevoerde milieueffectrapportage niet compleet. Voor enkele faciliteiten (onder andere de mestopslagfaciliteit) is er geen informatie over de milieueffecten beschikbaar, ook is er geen informatie over de milieueffecten van de bouw gegeven, er is geen beoordeling van de cumulatieve effecten van alle faciliteiten gemaakt, ook zijn de effecten op flora, fauna en het grondwater niet goed in geschat en is er geen analyse gedaan naar dierenwelzijn, uitstoot van broeikasgassen en afvalbeheer. verder is er geen analyse gemaakt van de effecten op sociaal welzijn, zoals de impact van de overname van landbouwgrond door MHP en gezondheidseffecten. tevens is de inspraak van burgers tijdens de planning en bouw niet goed uitgevoerd, zo werd de volledige informatie over de milieueffecten niet verstrekt.

Daarnaast houdt MHP zich niet aan de sanitaire beschermingsgebieden, waardoor inwoners van het naastgelegen dorp stof- en geluidsoverlast hebben. Ook zorgt de bouw en werking van het complex tot een verslechtering van de levensomstandigheden van de lokale bevolking. Zo zorgt het vrachtverkeer van MHP voor geluidsoverlast, stof en trillingen waardoor huizen beschadigen en scheuren krijgen, heeft de verandering van de grondwaterstand een impact op de

⁴² IFC (2010) Project summary and environmental evaluation 29204 Myronivsky Hliboproduct

watervoorziening van het dorp en zijn er mogelijk negatieve effecten op recreatiegebieden. Ook zijn er problemen met de werkgelegenheid die MHP zou bieden, aangezien ze een leeftijdsgrens stellen van maximum 45 jaar en enkel laaggeschoolde banen aanbieden.

Daarnaast wordt de impact op de biologische diversiteit als slecht beoordeeld, is er gebrek aan aandacht voor recreatie plekken en de historische betekenis van het land voor de lokale bevolking.

Ondanks de slordigheid met de milieueffectrapportages en de impact voor de lokale bevolking, heeft MHP toch van de drie financiële instellingen ondersteuning kunnen krijgen en krijgt ze zelfs, in strijd met de nieuwe Nederlandse regelgeving dat dergelijke bedrijven niet door Nederland ondersteund mogen worden nog steeds exportkredietverzekeringen van Atradius DSB.

Animex S.A.

De tweede case is Animex S.A.. Animex is een Pools varkensbedrijf dat is opgericht in 1951⁴³. Ze produceert, verwerkt en verkoopt varkens- en rundvlees, pluimvee, veevoer en dons en veren⁴⁴. Zo slachtte Animex in 2011 twee miljoen varkens en werd een groot deel van dit vlees geëxporteerd⁴⁵. Animex is daarmee de grootste exporteur van Pools vlees⁴⁶. Mede dankzij deze hoge productiecapaciteit had Animex in 2010 een omzet van 750 miljoen euro⁴⁵.

In 2001 ontving Animex een lening van de EBRD voor het herstructureren en reorganiseren van de Poolse vleesverwerkingsinstallatie⁴⁷. De totale projectkosten waren €109 miljoen, waar naast de €27,3 miljoen van de EBRD, de Rabobank Polska €54,4 miljoen aan bij droeg en de BRE Bank €27,3 miljoen⁴⁸. De EBRD verstrekke de lening aan Animex omdat het project volgens de EBRD zou leiden tot meer concurrentie in de Poolse vleesindustrie, tot commercialisering van een aanzienlijk deel van de primaire landbouw in Polen door invoering van kwaliteitscontroles en goede inkoopmethodes, en het zou Polen verder voorbereiden tot toetreding tot de Europese Unie⁴⁷. Het project werd door de EBRD naar aanleiding van een milieu en sociale beoordeling ingedeeld in de C categorie⁴⁷. Volgens de milieu en sociale beoordeling van de EBRD waren er dus weinig tot geen risico's voor het milieu of de maatschappij.

Deze door de EBRD verstrekte lening heeft voor veel ophef gezorgd, zowel binnen als buiten Polen. Animex is namelijk sinds 1999 in handen van Smithfield Foods Inc.⁴³. Smithfield Foods is 's werelds grootste varkensvleesverwerkingsbedrijf, afkomstig uit Amerika⁴⁷. In 1998, drie jaar voor de lening van de EBRD aan Animex, kreeg Smithfield Foods een boete van \$12,6 miljoen voor 6900 overtredingen van de Amerikaanse Clean Water Act regelgeving in Virginia⁴⁹. Volgens Tom Garrett is Smithfield Foods erg omstrede aangezien "overall waar dit bedrijf heeft gewerkt, is er sprake van grove aantasting van het milieu door vloeibare varkensmest opgeslagen in open rioolputten en opgespoten terreinen. Rivieren, meren en zelfs het grondwater zijn vervuild"⁵⁰.

⁴³ http://www.animex.com.pl/eng/who_we_are/histor

⁴⁴ http://www.animex.com.pl/eng/who_we_are/animex_group

⁴⁵ Busser, Wim (2011) *Animex: Verrassend Pools*.

⁴⁶ http://www.animex.com.pl/eng/who_we_are/index

⁴⁷ EBRD (2001) *Animex SA*, project description.

⁴⁸ EBRD (27 juni 2001) *USD100 million loan to Animex group to boost Polish meat processing*, nieuwsbericht EBRD

⁴⁹ CEE Bankwatch network (mei 2003) *Animex/Smithfield operation in Poland, Is Poland becoming a 'Pork El Dorado?'*, NGO Issue Paper, EBRD Annual Meeting.

⁵⁰ <http://www.organicfoodee.com/stories/polandinvasion/>

Ook bij Animex zijn dergelijke problemen aan het licht gekomen. Verschillende officiële milieu- en sanitaire controles hebben mistanden in de bedrijven geopenbaard, waaronder overbemesting van land⁵¹. Ook vond er luchtvervuiling en oppervlaktewatervervuiling plaats⁴⁹ en bleken veel van de varkensbedrijven van Animex erg laks in hun afvalbeheer⁵². Vier jaar na het afsluiten van de lening voldeden de meeste Animex locaties nog niet aan de eisen van de Europese Unie wat betreft preventie en bestrijding van vervuiling⁵¹.

Verder werd de veterinaire regelgeving veelal geschonden⁵¹. In meerdere boerderijen werden te veel dieren gehouden en stierven er dieren door verwondingen of infecties⁴⁹. Zo stierven er in een van de boerderijen 1700 varkens binnen een periode van zes maanden⁵³. De exacte reden voor deze immense varkenssterfte is nooit vastgesteld, maar het ging hier niet om slachten van varkens voor vlees.

Daarnaast leidde de productie van Animex in Polen tot een overproductie van varkensvlees, waardoor de prijs voor het vlees zakte tot onder de kosten van productie van individuele varkenshouders⁵⁴. In oktober 2003 daalde de prijs voor varkensvlees met 25%⁵⁴. Vele boeren verloren hierdoor hun inkomsten en moesten stoppen met hun werk⁵³. In 2005 werden producten van een van de vestigingen van Animex uit de winkels gehaald aangezien er vlees werd verkocht dat over de datum was⁵¹.

Hoewel Smithfield Foods als buitenlands bedrijf in Polen geen toestemming kreeg om varkenshouderijen te vestigen, wist Smithfield Foods de verboden te omzeilen en kocht failliete bedrijven, voormalige staatsboerderijen, varkensstallen en schuren op via een Pools bedrijf⁴⁹. De Poolse inspectie voor milieubescherming stelde later vast dat Animex niet de goede vergunning had aangevraagd en ze die nadien alsnog probeerden te regelen⁵⁵. Voor verschillende bedrijven bezat Animex een vergunning die niet overeenkwam met de bedrijfsactiviteiten. Er was bijvoorbeeld een vestiging dat een vergunning had voor 500 koeien en 500 varkens, maar 17.000 varkens herbergde⁵³.

Aangezien de afspraken tussen de EBRD en Animex over het doel van de lening niet duidelijk waren vastgesteld, kon Animex het geld gebruiken voor het bouwen van deze discutabele industriële varkensbedrijven⁴⁹. Het is zeer schrijnend dat een dergelijk bedrijf ondersteuning heeft ontvangen van de EBRD, zeker aangezien de EBRD vanuit een duurzaamheidsmandaat zegt te handelen. Naar aanleiding van deze zaak heeft de EBRD haar beleid aangepast. In persoonlijk communicatie met de bank werd aangegeven dat de EBRD tegenwoordig enkel bedrijven uit het land zelf financieren. Daarnaast gaf de EBRD aan uitbreidingen van veeteeltbedrijven standaard in de A categorie in te delen, wat inhoudt dat het om een project gaat met een groot potentieel risico voor het milieu en de mens. Echter, in de praktijk blijkt dit niet altijd te gebeuren.

---

⁵¹ CEE Bankwatch network (mei 2005) *Animex Loan, Poland*, NGO issue paper, EBRD Annual Meeting.

⁵² Coalition Clean Baltic (3 maart 2004) *Assess the environmental impact of the industrial pig farms rules Helcom, Polish green groups opens up the debate on international level*, press release.

⁵³ The Ecologist (30 december 2003) *Smithfield's Invasion of Poland*.

⁵⁴ Cyglicki, Robert (18 april 2004) *Who is squeezing Polish Farmers? The EBRD's Involvement in Promoting Big Agribusiness*.

⁵⁵ Lysko, Andrzej, Cyglicki, Robert (februari 2004) *Report on agricultural pollution from industrial hog rising farms in Poland*, coalition Clean Baltin c/o Green Federation Gaja, Szczecin

Hoofdstuk 4 Conclusie & Aanbevelingen

Dit onderzoek heeft aangetoond dat er mede met Nederlands publiek geld projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland mogelijk worden gemaakt. Deze ondersteuning maakt het mogelijk dat projecten die we in Nederland niet vinden passen, wel in het buitenland worden gerealiseerd. Het gaat hierbij voornamelijk om projecten op het gebied van de veeteelt- en de zuivelindustrie. Meerdere van deze projecten betreffen megastallen. Dit is opvallend, aangezien een ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking tegen de bouw van megastallen is vanwege de angst voor verspreiding van dierziekten, het dierenwelzijn, diergezondheid en antibioticagebruik, maar ook omdat in een megastal een dier als ding wordt behandeld en de megastal als bedreiging wordt gezien voor het voortbestaan van het agrarisch gezinsbedrijf⁵⁶.

Meerdere projecten gerelateerd aan dierenwelzijn hebben dus financiële ondersteuning ontvangen in de vorm van verzekeringen van Atradius DSB en leningen van de EBRD en/of de IFC. In totaal heeft Atradius DSB in de periode van 2003 tot en met heden 67 projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland verzekerd, voor een totaalwaarde van €294,5 miljoen. De EBRD heeft vanaf 2001 tot en met heden aan 11 projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland leningen verstrekt met een totaalwaarde van €218 miljoen. IFC verstrekte vanaf 2002 tot en met heden aan 30 projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland leningen met een totaalwaarde van \$845 miljoen, dus voor ongeveer €665 miljoen euro. Aangezien er Nederlands publiek geld naar de EBRD en de IFC gaat en de Nederlandse Staat ook garant staat voor de EKV's van Atradius DSB, wordt met Nederlands publiek geld projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland mede mogelijk gemaakt. Er wordt zelfs steun verstrekt aan projecten gerelateerd aan dierenwelzijn groter dan 300 NGE nadat de Tweede Kamer een motie heeft aangenomen dat de Nederlandse regering op geen enkele wijze meer bij mag dragen aan de financiering van megastallen groter dan 300 NGE in het buitenland. Atradius DSB heeft namelijk in april en mei 2012 exportkredietverzekeringen voor in totaal €8,7 miljoen verstrekt aan het Oekraïense bedrijf Myronivsky. Op de Vinnytsa locatie van het bedrijf Myronivsky worden per moment 17,8 miljoen kippen gehouden. Deze hoeveelheid kippen staat gelijk aan 24.288 NGE. Dit overschrijdt de norm van 300 NGE gigantisch. Deze verzekeringen zijn daarmee in strijd met het Nederlandse beleid.

Het begrip dierenwelzijn komt bij alle drie de bekeken financiële instellingen niet aan bod binnen het milieu en sociale beleid, ondanks dat er wel projecten op dat gebied mede mogelijk worden gemaakt door de bekeken financiële instellingen. Aangezien dierenwelzijn in Nederland een belangrijk thema is, is het noodzakelijk dat Nederland er op aan gaat sturen dierenwelzijn formeel mee te nemen in het milieu en sociale beleid van de financiële instellingen. Sterker nog, Nederland moet zich ervoor inzetten projecten die het dierenwelzijn schaden, en in elk geval megastallen groter dan 300 NGE, op de uitsluitingslijst van de EBRD en de IFC te krijgen. Ook is het belangrijk dat Nederland erop aanstuurt dat Atradius DSB een dergelijke uitsluitingslijst opstelt, en dit thema daarin ook meeneemt.

Naast het ontbreken van beleid op het gebied van dierenwelzijn, moet er ook meer aandacht worden besteed aan de milieu en sociale categorisering van de financiële instellingen. Aangezien Atradius DSB enkel een milieu en sociale beoordeling uitvoert voor projecten boven de €10 miljoen of voor gevoelige sectoren, heeft Atradius DSB voor het grootste deel van de verzekerde projecten gerelateerd aan dierenwelzijn geen milieu en sociale beoordeling uitgevoerd. Het is belangrijk dat Atradius DSB in de toekomst alle projecten aan een milieu en

⁵⁶ Nicolaas G. Pierson Foundation (september 2011) *Rapport: Dialoog Megastallen.*

sociale beoordeling gaat onderwerpen, en niet enkel de projecten boven de €10 miljoen of projecten in gevoelige sectoren.

De IFC en de EBRD voeren wel voor elk project een milieu en sociale beoordeling uit. Echter, uit dit onderzoek blijkt dat de categorisering van de IFC en de EBRD niet altijd overeenkomt met de werkelijkheid. Zo heeft de IFC alle dertig projecten gerelateerd aan dierenwelzijn ingedeeld in de B categorie. Hierdoor wordt de waarde van deze beoordeling onbetrouwbaar. Dat de beoordeling niet altijd correct wordt uitgevoerd is onder andere terug te zien in de categorisering van het Vinnytsa project van Myronivsky. Atradius DSB deelde deze projecten in de A categorie in, omdat het gaat om een bedrijf met meer dan 40.000 kippen. De IFC en tevens de EBRD deelden het project van Myronivsky in de B categorie in. De leningen van de IFC en de EBRD hadden weliswaar niet rechtstreeks betrekking op de pluimveeproductie, maar ze hadden wel betrekking op een project waarbij de kippenproductie meer dan verdubbeld wordt. Verder komt de door de EBRD gecommuniceerde informatie dat uitbreiding van veeteeltbedrijf automatisch in de A categorie valt niet overeen met de gegevens van dit onderzoek. Zo heeft de EBRD een Oekraïens bedrijf, Globino, in 2011 nog ingedeeld in de B categorie terwijl het doel het moderniseren en uitbreiden van een varkensstal en vleesverwerkingsfabriek is. Daarnaast heeft de EBRD in 2001 het project van Animex S.A. ingedeeld in de C categorie, waarbij er geen tot weinig risico zou zijn tot schadelijke effecten of het milieu of de mens. Echter, dit project had een grote impact op het milieu, de mens en de dieren. Hieruit valt te concluderen dat projecten soms in een te positieve categorie worden ingedeeld, met als consequentie dat deze aan minder milieu en sociale vereisten hoeven te voldoen dan eigenlijk nodig zou zijn.

Wanneer er specifiek gekeken wordt naar de cases die dankzij de financiële instellingen worden mogelijk gemaakt, dan komen daar ook enkele opvallende feiten naar boven. Opvallend is dat zowel Atradius DSB, de EBRD en de IFC ondersteuning hebben geboden aan één groot Oekraïens bedrijf, namelijk Myronivsky Hliboproduct. Mede dankzij de steun van deze drie financiële instellingen, en daarmee mede dankzij Nederlands publiek geld, heeft dit bedrijf in korte tijd kunnen uitgroeien tot het grootste Oekraïense pluimveebedrijf met een marktaandeel van 50% van het kippenvlees. Met de uitbreiding van het Vinnytsa project zal Myronivsky een van de grootste pluimveebedrijven ter wereld worden. Ondanks dat drie financiële instellingen de groei van MHP mede mogelijk maken, wordt er niet gekeken naar wat hiervan het cumulatieve effect is. Doordat drie verschillende financiële instellingen dit project steunen, kan de impact vele malen groter zijn dan wanneer enkel één financiële instelling een project steunt. Een breder controlesysteem is daarom vereist. Dit kan bijvoorbeeld uitgevoerd worden door een instantie die boven alle financiële instellingen staat, deze instellingen controleert en kijkt wat het cumulatieve effect is van dergelijke ondersteuning.

Daarnaast blijkt uit het onderzoek, dat dankzij ondersteuning met Nederlands publiek geld een bedrijf uit kan groeien tot een monopolistisch bedrijf. Zo kon Myronivsky dankzij de ondersteuning van Atradius DSB, de EBRD en de IFC hun marktaanbod van kippenvlees op de Oekraïense markt uitbreiden van meer dan 50% van het Oekraïense aanbod van kippenvlees naar 75% van het aanbod. Ook Animex, die een lening kreeg van de EBRD, is een grote producent. Animex kon daarmee vlees leveren voor een prijs die onder de productiekosten van de kleinere producenten lag, waardoor zij niet meer konden concurreren tegen dit bedrijf. Dit is in elk geval in strijd met de insteek van de EBRD om een concurrerende markteconomie te creëren met de leningen.

Verder roept de case MHP ook een discussie op over additionaliteit. Ondersteuning met Nederlands publiek geld moet alleen toegepast worden als een bedrijf geen geld kan lenen van de private sector. Myronivsky heeft een grote omzet en heeft in het verleden ook geld geleend van de private sector. Het is dan niet nodig met publiek geld een dergelijk bedrijf te ondersteunen.

Ten slotte is het opmerkelijk dat Nederland een andere standaard hanteert voor projecten in het buitenland dan in eigen land. Mede met Nederlands publiek geld worden projecten gerelateerd aan dierenwelzijn in het buitenland mogelijk gemaakt die in Nederland niet gewenst zijn. MHP krijgt verzekeringen van Atradius DSB en leningen van de IFC en de EBRD om een nieuw complex te bouwen waar 17,8 miljoen kippen worden gehouden. Dit terwijl in Nederland door de regering een bovengrens is voorgesteld van hooguit 240 duizend kippen op één locatie. De Vinnytsa locatie van MHP houdt 74 keer zoveel kippen.